

En el centenari d'“Ulisses” de James Joyce

Escollida pels experts anglosaxons (que hi tenen la mà trencada i disposen de caleri llarg per dedicar-se a aquests menesters de “passin i vegin”) com una de les millors novel·les del segle XX (si no la millor) en multitud de llistes realitzades al tombant de segle en un deliri bàsic de dinamitzar les vendes de llibres (com no podia ser de cap altra manera), els anys han convertit ‘Ulisses’ de James Joyce en el paradigma de la novel·la de què tothom parla, però que ben poca gent llegeix. Per descomptat, a aquestes llistes se’ls poden trobar els mil i un peròs (ètnia, gènere i edat dels especialistes que en proposen els títols, per esmentar-ne els tres primers que ens passen pel cap), però és indubtable que pontifiquen i fan tot l’efecte d’anar a missa. Una altra història és la credibilitat i la rellevància que se’ls concedeixi.

Per Víctor Aldea / @VictorAldea1

La història és un dels grans temes de la novel·la de Joyce, una llavor de discussió i reflexió al llarg de les seves pàgines, que queda perfectament resumida en una de les cites més recordades quan Stephen Dedalus, un dels dos personatges masculins principals del llibre, es defensa d’un dels estirabots del director

de l’escola on treballa: “La història és un malson del qual intento despertar”. Apareix en les darreres pàgines del capítol 2 i es fa ressò de la desídia amb què, històricament, la nació irlandesa ha tractat la comunitat jueva, un punt d’inflexió en el teixit de la novel·la quan entri en escena el segon protagonista masculí del llibre, Leopold Blo-

om, un personatge gairebé anònim de descendència jueva per part de pare.

James Joyce (Dublín, 2 de febrer de 1882 - Zuric, 13 de gener de 1941) sempre va estar convençut que el món en què li havia tocat viure l'havia condemnat a ser un pària social (va marxar d'Irlanda fastiguejat pel provincianisme del país) i intel·lectual (era conscient que la seva genialitat i la seva erudició quedava molt per damunt de la gent que l'envoltava), però per damunt de tot, lingüístic. Acostar-se a les seves dues darreres obres, *Ulisses* (1922) i *Finnegans Wake* (1939) és abocar-se a l'esvoranc d'una llengua proteïca, orgànica, assaonada de ressons rics en memòries, despullada i desossada, mal·leable i infinita, en què el coneixement del món de qui la llegeix permet muntar una bastida personal i intransferible per enfil·lar-se per les branques del joc literari: hi ha un Joyce per a cada lector en funció del seu bagatge vital, intel·lectual i del valor semiòtic que sigui capaç d'atorgar-li.

Ulisses és un llibre dividit en tres parts i divuit capítols, que recull al voltant d'unes divuit hores (entre les vuit del matí del dijous 16 de juny i les dues de la matinada del divendres 17) en la vida de dos personatges principals, Leopold Bloom i Stephen Dedalus, protagonista de la novel·la anterior de Joyce, i un tercer, Marion "Molly" Bloom, la dona infidel de Leopold Bloom, una cantant d'òpera més o menys decent que manté una relació extramatrimonial amb el seu agent, Hugh "Blazes" Boylan, un Don Joan de pa sucat amb oli.

Joyce volia oferir al lector l'experiència d'una *Odissea* modernitzada, en què els tres personatges principals representessin els tres personatges principals de l'obra d'Homer: Stephen seria Telèmac (el fill), Leopold Bloom seria Ulisses (el pare) i Molly Bloom, Penèlope (la mare).

Així doncs, què hi passa a *Ulisses*?

El llibre comença a les vuit del matí amb l'aparició de Stephen Dedalus, que ha tornat a Dublín després de la seva fugida a París, al final de la primera novel·la de Joyce. Dedalus fa classes d'història en una escola i un cop cobra el jornal s'arriba a una platja i hi passeja, capbussat en els seus pensaments.

La segona part del llibre presenta el veritable (anti)heroi de la novel·la, Leopold Bloom, un agent de publicitat de 38 anys d'origen jueu, que va convertir-se al catolicisme per casar-se amb la

Sylvia Beach i James Joyce

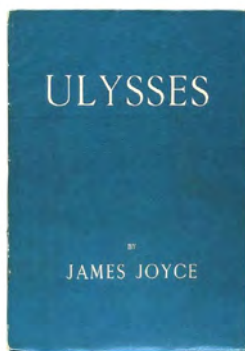
seva dona, la Molly Bloom. La parella té una filla de 15 anys, Millicent (Milly), que ha marxat de casa per estudiar fotografia. El seu segon fill, Rudolph (Ruddy), va morir als onze dies de néixer.

Comença la jornada i, mentre la Molly roman al llit, en Leopold surt al carrer per fer els encàrrecs d'un dia normal (entre ells recollir una carta d'una dona amb qui manté una correspondència il·lícita, assistir a un funeral, on coincideix amb Stephen Dedalus, dinar un entrepà de gorgonzola amb una copa de vi en un pub i encetar la tarda fent cap al Museu Nacional de Dublín).

Mentrestant, a la Biblioteca Nacional d'Irlanda un Stephen Dedalus pompós i afectat defensa les seves teories sobre Shakespeare, Hamlet i el fantasma del seu pare.

Cadascú per la seva banda, Dedalus i Bloom entren i surten d'uns quants pubs, en un dels quals l'agent de publicitat és víctima d'escarni pels seus orígens jueus, fins que un dels parroquians el fa fora de l'establiment. Bloom acaba a la platja, masturbant-se d'amagat rere unes roques en veure una noia parlant amb les seves amigues. Poc després, enfila cap a un hospital per interessar-se per una coneguda que ha tingut una criatura en el que potser és el capítol més complex de tot el llibre, atès que Joyce aprofita el naixement d'un nadó per expressar la idea del desenvolupament d'un embrió, representat per l'evolució de la llengua anglesa des dels inicis fins a l'anglès usat el 1904.

Finalment es produeix la trobada entre Bloom i Dedalus, i tots dos, ben beguts, acaben al bordell de la Bella Cohen. Després d'unes quantes hores de mam i gresca, en el capítol més delirant de la novel·la i passada la mitja nit, tots dos s'asseuen en una taula de cal Bloom i aquest ofereix a Stephen que passi la nit a casa seva. El →

→ jove decideix que no i marxa. I ara sí, després de tot un dia de tràfecs com qualsevol altre, el ciutadà Leopold Bloom s'allita capicuat al costat de la Molly i li explica en veu baixa com li ha anat el dia.

El final del llibre és el famós monòleg interior de la Molly Bloom, en què l'esposa del Leopold, desvetllada, repassa la seva vida, primer de soltera, i després com a dona casada, amb una profunditat sensual, sexual i psicològica d'una riquesa, a voltes subtil, a voltes descarada, extraordinàriament femenina.

Ulisses no és un llibre d'acció, més aviat de reacció cognitiva: el fil invisible que sargeix la novel·la és el pensament dels seus centenars de personatges. Tant és així que part de l'aparell crític del llibre defensa la idea de començar a llegir-lo per on se'n tingui ganes, que no cal llegir-se'n tots els capítols sencers i que saltar-se'n algun no impedeix que l'experiència lectora sigui satisfactòria.

El juliol de 1921, set anys després de començar a escriure la novel·la, Joyce va instal·lar-se a París amb el manuscrit d'*Ulisses* a la maleta i la família. A la capital francesa l'escriptor va conèixer Sylvia Beach, una nord-americana que havia obert les portes de Shakespeare and Company, una llibreria de literatura anglosaxona que, a banda de vendre llibres, oferia un servei de préstec a qui se'n fes soci.

Tan bon punt *Ulisses* va començar a publicar-se en revistes literàries de l'època (britàniques i nord-americanes) va topiar amb acusacions d'indecència i pornografia, raó per la qual el 1921 el llibre (o els capítols que fins aleshores se

n'havien publicat) va quedar prohibit als Estats Units. Dos anys més tard passaria el mateix al Regne Unit.

Quan Joyce va saber que als Estats Units s'havia prohibit *Ulisses*, va basquejar-se a la llibreria de Beach i va explicar-la-hi mentre es lamentava que ara ja tenia clar que ningú no li publicaria la novel·la. Feia prop de dos anys que se li buscava un editor, però tots els intents havien estat infructuosos. Sense donar-se temps de pensar-s'hi gens, la propietària de Shakespeare and Company va demanar a l'escriptor si li faria l'honor de permetre que la llibreria publicqués el llibre. Joyce, per descomptat, va acceptar encantat. I alleujat.

El món va rebre la primera edició d'*Ulisses* el 2 de febrer de 1922, el dia que Joyce feia quaranta anys. Els primers anys el llibre no va acabar d'arrencar i les vendes no van ser gaire folgades. El llibre era car, estava prohibit a molts llocs i costava d'aconseguir-ne còpies (la majoria de les quals, si no eren destruïdes per agents de duanes, s'introduïen de contraban als països de parla anglesa on estava prohibit). A banda d'això, molts dels lectors que s'hi acostaven n'interrompien la lectura al cap de pocs capítols per la dificultat del text, que se'ls desplejava com un exercici d'estil implacable.

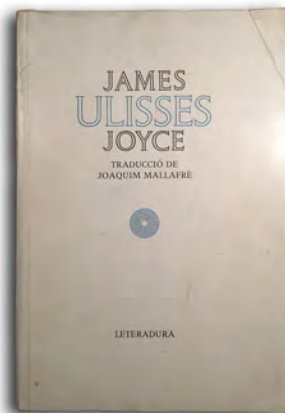
La primera traducció, en llengua alemanya, va publicar-se el 1927 i al cap de dos anys en sortiria la francesa (en què hi va participar el mateix Joyce), el 1930, la txeca i l'any següent, la japonesa. La primera traducció espanyola no arribaria fins al 1945, de mans de l'argentí José Salas Subirats.

Dues imatges del Bloomsday a Dublín. A sota, la primera traducció catalana completa d'*Ulisses*.

A partir de la dècada dels quaranta *Ulisses* va esdevenir la presa d'estudi en forma d'articles i llibres que provaven de dissecionar-ne el text per ajudar a pair-lo, entendre'l i comprendre'l. La bibliografia sobre la novel·la de Joyce disposa de desenes de milers de referències per a qui tingui ganes d'obrir-s'hi pas amb l'ajut de teories més o menys assenyades, poc o molt raonables, força vegades poc raonades. James Joyce, en general, i *Ulisses*, en particular, han creat una indústria molt rendible per a estudiosos, incondicionals i curiosos.

La percepció que els lectors del segle XXI tenim de la novel·la és ben diferent de la que en tenien els lectors d'ara fa 100 anys, orfes de tot aquest aparell crític. I el que havia d'acostar els lectors al text ha acabat, moltes vegades, procurant l'efecte contrari: atemorir-lo, tot convencent-lo que el text de Joyce és una obra reservada a l'àmbit de catedràtics i experts en literatura, lingüística i semiòtica, indecifrabla, incomprensible si no es duu un bagatge intel·lectual solemne i un domini lèxic i semàntic exhaustiu. No hi ha dubte que, segons el coneixement del món que cadascú tingui, les resonàncies interpretatives en recórrer el text adquiriran una dimensió diferent. I aquesta és la grandesa de la literatura que fa comprendre el món al mateix que ajuda a canviar-lo.

Ulisses ha transcendit el factor merament literari i ha esdevingut un fenomen social: des de 1954, cada 16 de juny se celebra arreu del món (per bé que el centre d'operacions més important és, evidentment, la ciutat de Dublín) l'anomenat Bloomsday, en què lectors i admiradors de la novel·la de Joyce es disfressen (o no) com els seus personatges principals i en recreen capítols, passen pels carrers de la ciutat que apareixen en el text, esmorzen o dinen el que menja Leopold Bloom i fan lectures públiques bé de fragments de la novel·la, bé de la novel·la sencera.

La primera traducció catalana completa d'*Ulisses* va arribar el febrer de 1981 de mans del traductor, lingüista i professor universitari Joaquim Mallafrè, publicada per l'editorial Leterradura.

El juny de 2018 l'editorial Funambulista va treure al mercat una nova traducció catalana, aquest cop signada per Carles Llorach-Freixes, acompanyada d'una breu introducció de cada capítol i un corpus important de notes explicatives a peu de pàgina.

El 1966 l'escriptor i traductor Joan Francesc Vidal Jové va enllestir l'encàrrec de l'editorial AHR de Barcelona de traduir la novel·la de Joyce per primer cop a la nostra llengua aquell mateix any i es va sotmetre a censura. Finalment, la traducció (que havia de partir de la primera traducció en francès de 1929) no es va editar i segueix inèdita.

A banda d'això, però, la primera traducció parcial en català d'*Ulisses* de què es té constància data del febrer de 1930. En el número 9 de la revista *Hèlix* de Vilafranca del Penedès van publicar-se sis fragments del setè capítol, traduïts per mossèn Manuel Trens.

I què n'ha fet, la nostra literatura, de l'obra de Joyce?

El tapís d'experimentació tècnica i la volada del llenguatge que va agafar embranzida durant els anys seixanta, setanta i vuitanta s'ha anat esfilegant fins a deixar-ne un drapot ratat per les inclemències mercantilistes i l'oportunisme editorial. La llengua raquítica de moltes de les obres que arriben als taulells

de novetats fa empal·lidir molts d'aquests referents, a desgrat dels intents (comptats) per validar un model de llengua prou ric perquè no ens faci oblidar que en Joyce l'important no és què es diu, sinó de quina manera es diu.

Potser que a casa nostra gosem dir-ho en català. I retornem a la llengua la rellevància i el protagonisme que li són propis. ●